

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausunto selvitysmies Kalle Könkkölän raportista Vammaispalvelujen vaihtoehtoiset säästöt

Selvitysmies Kalle Könkkölä on paneutunut selvitystehtävässään monipuolisesti vammaispalvelujen säästömahdollisuuksiin ja osoittanut toimeksiannon mukaisesti useita eri säästökohteita. Lisäksi selvitysmies Könkkölä on tehnyt ehdotuksia vammaislainsäädännön jatkokehittämiseksi.

Keskeisimmiksi säästökohteiksi ovat tunnistetut verotuksessa tehtävän invalidivähennyksen poisto ja kuljetuspalvelujen ja liikkumisen tukemisen moninaiset kehittämistoimet.

Invalidivähennys kohdentuu verotettavaa tuloa saaviin henkilöihin, ei pienituloisimpiin, joilla ei ole verotettavaa tuloa. Syntymästään tai lapsuudesta vammautuneet, kuten useimmat kehitysvammaiset henkilöt, jotka eivät ole koskaan päässeetkään työelämään, eivät ole voineet em. vähennystä hyödyntää. Kehitysvammaisten henkilöiden aiempaa laajempi työllistyminen palkkatyöhön on kuitenkin nyt tavoitteena. Selvitysmiehen ehdotus, että jatkotyössä selvitetään mahdolliset kohtuuttomuudet sekä niiden oikaisu vammaistuella tai hoitotuella on perusteltu, jottei esimerkiksi osa-aikaisen työllistymisen tielle kasaudu kannustinloukkuja. Verohyöty kohdentuu yli 200 000 henkilöön, vammaistuen saajia on noin 12 000. Vammaistuen avulla voidaan mahdollisesti tarvittava tuki kohdentaa tehokkaammin.

Vammaisten henkilöiden liikkumisen mahdollistuminen on erittäin keskeistä mm. erilaisen osallistumisen, toimintakyvyn ylläpidon, työllistymisen ja sosiaalisten suhteiden kannalta. Näistä syistä ei liikkumismahdollisuuksia tule rajata vaan kehittää, mihin selvitysmies esittää eri vaihtoehtoja, joita kannattaisi kehittää edelleen. Kehitysvammaisten henkilöiden kannalta liikkumistaidon ohjaus on keskeinen keino itsenäistä liikkumisvalmiutta ja julkisen liikenteen käyttöä tuettaessa. Esimerkki: nuori mies, joka muutti asumispalveluyksikköön ja ei osannut tai rohjennut liikkua itsenäisesti, oppi kulkemaan omin toimin noin kahden kilometrin matkan kaupungin keskukseen asioimaan kolmen ohjatun kerran jälkeen. Asumispalvelujen tehostamiset ovat heikentäneet tällaisia työmuotoja. Yleinen joukkoliikenne ja muut, kuten sosiaalihuoltolain tarkoittamat liikkumista tukevat palvelut eivät ole kyenneet vastaamaan kasvavan ikääntyvän väestön tarpeisiin. Heikentyneet liikkumismahdollisuudet on pyritty viime vuosina ratkaisemaan vammaispalvelujen enenevällä käytöllä. Ratkaisumallina tuskinpa toimisi ikääntyvän väestön palvelun rajaaminen sinänsä, mitä selvitysmieskään ei esitä. Väestö keskittyy yhä enemmän suuriin kaupunkeihin. Haja-asutuksessa asuvien liikkumistarpeet ja mahdollisuudet eriytyvät. Myös vammoista ja olosuhteista johtuvat avun ja tuen tarpeet liikkumisessa vaihtelevat yksilöittäinkin. Tällöin lainsäädännössä olisi olennaista mahdollistaa liikkuminen erilaisin keinoin ja ratkaisuin. Liikkumista mahdollistavien, kehittyvien teknisten ratkaisujen aiempaa laajempi hyödynnyks on jäänyt selvitysmiehen raportissa vähemmälle huomiolle. Esimerkiksi kaupunki- ja taajamaolosuh-teissa helposti hyödynnettävät sähköiset liikkumisvälineet mahdollistaisivat omatoimista liikkumista aiempaa laajemmin ja suuremmalle joukolle. Tällaisten välineiden tarjonta – kansainvälisesti - on kasvanut merkittävästi viime vuosina, Suomessa niiden hyödynnyks vähemmän. Tekniikan ja teknologian hyödyntämiseen olisi aihetta kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Selvitysmiehen esittämän leasingmallin lisäksi olisi paikallaan kehittää eri liikkumisvälineiden muitakin vuokraus- ja lainaus- tai käyttöoikeuspalveluja, esimerkiksi asiakassetelien avulla.

Henkilökohtaisen avun palvelut ovat vielä vakiintumattomia. Selvitysmiehen mainitsemia keskuksia on joitakin. Eri asiakasryhmillä on erilaisia tarpeita keskusten suhteen. Yksi tarvitsee merkittävää neuvontaa ja opastusta palvelun käynnistämiseen ja käyttämiseen, toinen joustavaa sijaispalvelua itse palkkaamiensa avustajien sairastuessa. Mahdollisten keskusten tulisi pystyä myös palvelemaan eritavoin kommunikoivia ja erilaiset valmiudet omaavia henkilöitä. On mahdollista, että henkilökohtainen apu tultaneen järjestämään joko hen-

kilokohtaisen budjetin tai asiakassetelien avulla, mitä sinänsä ovat kannatettavia vaihtoehtoja. Kuitenkin esimerkiksi kehitysvammaisille henkilöille ei riitä, että saavat asiakassetelin, vaan he tarvitsevat myös apua ja tukea palvelun aloittamiseen ja sen kestäessäkin mm. ongelmatilanteiden selvittämiseen. Selvitysmiehen ehdotus avustajakeskuksen tai keskusten järjestämiseksi on kannatettava.

Lääkärintodistuksia edellytetään edelleen moneen sellaiseen tarpeeseen, joissa ei ole kyse edes lääketieteellisestä tarpeesta tai tarve ei nykytiedon mukaan ole voinut muuttua. Toisaalta henkilöillä, joilla on pitkäaikainen hoitosuhde terveydenhuoltoon, on usein muitakin selvityksiä, kuten kuntoutussuunnitelmia ja hoito-yhteenvetoja, joista henkilön vamma ja sen vaikeus selviävät riittävästi. Myös muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset voivat antaa luotettavia selvityksiä mm. toimintakyvystä. Turhan lääkärin todistuksen kustannus ei rajaudu vain lääkärin työpanokseen, vaan siihen voi liittyä oheiskustannuksina muun henkilökunnan työ, matkat lääkärin luo, saattajan kulut ja työstä poissaolo. Selvitysmiehen esitys on perusteltu. Palvelutarpeen arvioinnin, palvelusuunnitelman laadinnan ja päätöksen teon prosessin viipeet, laatuero ja vaihtelu näkyvät myös palvelun tuottajalle. Erityisen merkittävä em. prosessin toimivuus on henkilöille, joiden avun ja tuen tarve on monitahoinen, laaja sekä pitkäaikainen. Heitä on lukumääräisesti pienehkö joukko koko maassa. Vuosittain uusia henkilöitä tulee palvelujen piiriin enintään muutama sata. Heidän osalta, jotka jo ovat palvelujen piirissä, tilanteet eivät toki muutu vuosittain kovin paljoa. Yhteensäkin aktiivisia asiakkuuksia kunakin vuonna on sangen rajattu joukko, etenkin jos päätökset tehdään pitkäjännitteisesti. Vammaislainsäädännössä olisi syytä korostaa pitkäjännitteistä päätöksentekoa. Laajemminkin sote-uudistuksessa olisi perusteltua koota sekä arvioinnin että suunnittelun ja päätöksenteon vastuu muutamille yksiköille koko maan osalta. Arviointi ja suunnittelu, myös päätös voidaan silti tehdä asiakkaan lähellä tai luona. Näin voitaisiin parantaa asiakaspalvelua ja mainitun prosessin laatua sekä keventää sen prosessikustannuksia. Näitä kysymyksiä koskevat selvitysmiehen esitykset ovat perusteltuja.

Asumispalveluissa ja muissakin jokapäiväisen elämän palveluissa on varsin paljon erilaista raportointia ja raportointivelvoitteita, joista kaikki eivät edes koske välitöntä asiakaspalvelua. Palveluyksikössä raportoidaan ja kirjataan asiakaspalvelusta useasta eri näkökulmasta (päivittäiskirjaukset, lääkkeet, poikkeamat ja rajoitustoimet, asiakasvarat jne.) ja lisäksi mm. henkilöstö-, talous- ja hallinto- ja turvallisuusasioista mm. eri viranomaisten tarpeisiin. Riittävää raportointia koskevat määräykset ja ohjeet ovat epäselviä ja osin ristikkäisiä. Asumispalvelujen asiakaspalvelun raportointikäytänteissä on paljon perintöä sairaaloiden aiempien vuosikymmenten käytänteistä. Raportointi ja tiedontalennus sekä siirto ovat usein aikaa vieviä sangen heikosti kehittyneiden tietojärjestelmien vuoksi. Samat asiat joudutaan tekemään useita kertoja. Joka ainoassa palveluyksikössä työaikaa kuluu joka päivä jopa useita tunteja erilaisiin kirjaamisiin ja raportointeihin. Selvityshenkilön ehdotus on perusteltu. Asiakaspalvelun osalta välttämättömän ja riittävän kirjaamisen ja raportoinnin vaatimukset tulisi selventää ja eri perusteiden tehtäviä kirjauksia tulisi koota. Digitalisaatiolla on jo kiire, koska sen avulla voitaisiin sekä säästää että kohdentaa niukkenevaa asiakaspalveluresurssia varsinaiseen asiakaspalvelutyöhön. Selvitysmies on kiinnittänyt tähän riittämättömästi huomiota. Säästöpotentiaali, mutta myös palvelun kehittämispotentiaali on digitalisaation avaamien mahdollisuuksien osalta merkittävästi suurempi. Uuden vammaispalvelulain (VALAS) valmistelussa määritelty valmennus ja tuki on sekä tarpeellinen palvelukokonaisuus että tärkeä orientaatio vastaisessa palvelujen toteutuksessa ja kehittämisessä. Kehitysvammaisten asumispalveluissa ollaan viimeaikaisten kilpailutusten vuoksi ajautumassa tilanteeseen, jossa vammaisen henkilön toimintakyvyn kehittyminen tai ylläpito ei ole enää palvelun ydintavoitteita. Palvelu keskittyy ns. perustarpeiden tyydyttämiseen, joka ajan mittaan johtaa toimintakyvyn heikentymiseen ja avun tarpeen lisääntymiseen. Työllistymisen painottuessa ns. teos-laissa, tarvitaan aktiivitoimia myös heidän tuekseen, joilla työllistyminen ei vielä, ei enää tai ei koskaan ole tavoitteena. Valmennuksen ja tuen onnistuessa, sillä on säästövaikutuksia. Valmennuksen ja tuen pois jättäminen lisää kustannuksia.

Rinne koti-Säätiö sr

Anu Kallio
toimitusjohtaja

Markku Niemelä
sosiaali- ja terveystieteellinen neuvonantaja